

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.6.2023.291295>

АРТЕМ'ЄВА В. Б.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри історії світової музики (Київ, Україна).

Artemieva, Vira. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Candidate of Art Criticism (PhD), Associate Professor at the Department of History of World Music (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7576-3609>

© Артем'єва В. Б., 2023.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЖАНА-ФЛІППА РАМО В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ЕПОХИ

JEAN-PHILIPPE RAMEAU'S CREATIVE CONCEPTUALIZATION IN THE CONTEXT OF THE EPOCH IDEAS

Протягом останніх десятиліть відбувається активний дискурс щодо визначення визначальних характеристик життєтворчості композитора, його впливу на музичне мистецтво і зворотного процесу. Як етапи осмислення цієї проблематики в українському музикознавстві ХХІ століття з'являються теоретичні концепції з визначеннями основних періодів, факторів та умов розвитку творчої особистості в усьому багатстві її проявів. Найактуальнішими в цьому питанні є дисертація Ольги Коменди «Універсальна творча особистість в українській музичній культурі» [Коменда, 2020] і монографія Наталії Савицької «Хронос композиторської життєтворчості» [Савицька, 2008], у яких викладено розуміння процесу становлення мистецької індивідуальності, місця і ролі в ньому соціокультурного контексту та ідейних настанов певної епохи. Однак проблема концептуалізації феномена творчості митця (тут — сфер композиторської й музикознавчої діяльності) досі актуальна й відкрита для подальших досліджень.

Творча постать Жана-Філіппа Рамо особлива щодо поєднання в ній креативного і наукового типів діяльності, вона експлікує кілька концептів, які репрезентують як традиційні установки інтерпретації світу завдяки стабільним моделям музичних жанрів, так і нові наративи, які формуються в контексті динамічно змінюваної інтонаційної картини світу композитора. Якщо форми і жанрові моделі музичних творів мають універсальний характер, то змістовна карта світогляду Ж.-Ф. Рамо, втілена в його творах і працях, містить як загальні для європейської музики, так і суто національні концепти.

Культурний простір навколо митця містить певні актуальні для свого часу коди культури, узагальнюючи які в музично-теоретичних працях, Ж.-Ф. Рамо репрезентує певну систему (здійснюючи категоризацію і структурування знань), а концепції праць композитора відбивають умонастрої епохи. Як пише Ірина Тукова про Жана-Філіппа Рамо і його сучасника Адольфа Бернгарда Маркса (автора класифікації музичних форм), «... міркування і докази Рамо та Маркса спрямовані на створення цілісної системи, що узагальнює сформовані закономірності організації матеріалу. Вони не лише констатують те чи те явище музичної практики, зводячи його до дидактики (як часто було в попередні епохи), а й виявляють загальне підґрунтя зовнішньо різноманітних явищ» [Тукова, 2021, с. 256]. Переконаливо демонструючи втілення в умовиводах показників умонастрою періоду Нового часу, Ірина Тукова зазначає: «Головне ж полягає у тому, що дію принципів, які зумовлюють умонастрій епохи, можна виявляти в різних видах діяльності музикантів, як у практичній, так і в теоретичній площині» [Тукова, 2021, с. 252].

Працюючи як теоретик і композитор, Ж.-Ф. Рамо мав унікальну можливість поєднувати в культурному дискурсі різні типи діяльності. Дотримуючись сформованого у творчості Жана-Батіста Люлі еталонного для французької музичної культури жанру «ліричної трагедії» як певного концепту, точки перетину традицій музично-театральної культури й індивідуальних інтерпретаційних смислів, Жан-Філіпп Рамо, завдяки тривалому творчому шляху, здобув амбівалентну

оцінку сучасників. Спочатку композитора сприймали як реформатора окремих складових опери (нове трактування оркестрової партії, незвичність гармонії, тощо) і генія креативного підходу до жанру оперного твору (ідеться про появу великої кількості мікстових жанрів), однак у пізній період життєтворчості митця представники Просвітництва (зокрема Жан-Жак Руссо) піддавали творчі переконання митця дошкульній критиці за традиціоналізм і складність.

Поміж тим Ж.-Ф. Рамо працював майже в усіх жанрах музичного театру свого часу, створивши ліричні трагедії, комедії-балети, ярмаркові комедії, буфонні балети, пасторалі та інші зразки синтетичних жанрів. Здобувши спочатку популярність як автор трактату з гармонії і творів для клавесина, він дебютував на оперній сцені тільки у п'ятдесят років. Як уже йшлося, слава теоретика музичного мистецтва стала однією з причин того, що Ж.-Ф. Рамо не відразу сприйняли як видатного театрального композитора, вважаючи музику його опер і балетів «вченою» і складною. Віддаючи данину епосі у творах для клавесина і наукових працях, у зрілий період пріоритетом для себе композитор визначив театральну музику, вершиною якої на той час була лірична трагедія.

Як зазначає О. Коменда, Ж.-Ф. Рамо «... чудовий клавесиніст, органіст, скрипаль, він писав твори для органа і клавесина, кантати, музику до театральних вистав, написав близько десяти теоретичних праць (“Трактат про гармонію” та інші), у яких одним з перших обґрунтував теорію обернення акордів та гармонічних функцій, одночасно давав уроки музики, керував оркестром, організовував концерти тощо» [Коменда, 2020, с. 110]. Акцентуємо парадоксальність ситуації, коли універсальність творчої особистості стала причиною спочатку несприйняття його як композитора. З іншого боку, «... багатогранний досвід Ж.-Ф. Рамо як музиканта, його інтенсивна творча робота як в музично-театральних, так і в інструментальних жанрах зумовила численні взаємовпливи між різними сферами його творчої діяльності. Структура універсальної творчої особистості Ж.-Ф. Рамо вперше в історії музики являє собою конфігурацію трьох рівноцінних

провідних діяльностей — виконавства, композиції та музикознавства. Зважаючи на це, універсальну творчу особистість Ж.-Ф. Рамо можна вважати прототипом універсалізму творчої особистості у його основних, класичних проявах» [Коменда, 2020, с. 110].

Історична ситуація зумовила парадоксальність ставлення до оперної творчості композитора, що виявилось ще за життя Ж.-Ф. Рамо — під час «війни буфонів», пік якої припав на 1752–1754 роки. На тлі захоплення привезеним італійськими виконавцями жанром буфонної комедії творчість Ж.-Ф. Рамо вже розцінювали як зразок традиціоналізму і протиставляли новітнім тенденціям розвитку опери. Мине не так багато років після смерті композитора, як його твори забудуть, адже в останній третині XVIII століття на порядку денному будуть уже нові проблеми і теми чергових оперних баталій (ідеться про відому війну прихильників реформи К. В. Глюка й ентузіастів творчості його суперника, італійця Н. Піччіні). Через два століття творчість Жана-Філіппа Рамо знов актуалізується, що зумовить сталий процес її відродження, який незмінно прогресує й тепер.

Список використаної літератури

1. Коменда О. І. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі : дис. ... доктора мистецтвознавства : 17.00.03 Муз. мистецтво / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2020. 519 с.

2. Савицька Н. В. Хронос композиторської життєтворчості: монографія. Львів : Сполом, 2008. 320 с.

3. Тукова І. Г. Музика і природознавство. Взаємодія світів в умонастроях епох XVII — початок XXI століття : монографія. Харків : Акта, 2021. 453 с.